

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 81-11(477)(049.321)

DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2023.20>

СЛОВО В МОВІ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (РЕЦЕНЗІЯ НА ВИПУСК 31 ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ» ЗА РЕДАКЦІЄЮ Є.А. КАРПІЛОВСЬКОЇ¹)

Світлана ГІРНЯК,

доктор філологічних наук, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) s.girnjak10@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7264-0312>

Research ID: ID: I-3030-2018, <http://www.researcherid.com/rid/I-3030-2018>

THE WORD IN THE LANGUAGE: LEXICOGRAPHIC TRADITIONS, EXPERIENCE, DEVELOPMENT PROSPECTS (REVIEW OF VOLUME 31 OF THE COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS “LEXICOGRAPHIC BULLETIN” EDITED BY YE.A. KARPILOVSKA)

Svitlana HIRNIAK,

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of Fundamental Disciplines of Primary Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) s.girnjak10@gmail.com

У рецензованому збірнику запропоновано дослідження провідних учених, які сприяють розв'язанню проблем лексикографії сучасної української мови. У розвідках проаналізовано теоретичні засади створення словників, узагальнено лексикографічний досвід, схарактеризовано сучасні тенденції укладання словників різних типів, розглянуто проблеми структурного, семасіологічного, комунікативного аналізу мовного матеріалу як підґрунтя його кодифікації та параметризації у словнику.

Збірник складається з таких розділів:

1. Лексикологія, фразеологія та лексикографія: теорія та практика (с. 9–100).
2. Словникові матеріали (с. 101–194).
3. Рецензії (с. 195–209).
4. Хроніка (с. 210–218).
5. Ювілеї (с. 220–231).
6. Сторінка пам'яті (с. 232–234).
7. Лексикографічні консультації (с. 235–236).

Окреслимо актуальність тематики окремих розвідок, що ввійшли до першого розділу збірника, зокрема М. Жуйкової «*Параметричні прикметники в дефініціях конкретної лексики і поняття видової норми*», яку дослідниця присвятила аналізу функціонально-семантичного навантаження параметричних прикметників загального розміру (*великий – малий, large – small, duży, wielki – mały* й ін.), які використовуються мовцями як маркери величини певних об'єктів. Авторка доводить, що словникові дефініції на позначення звичних, поширених предметів та явищ нашого світу демонструють відсутність якогось сталого, обов'язкового набору семантичних ознак, а також показують суб'єктивність їх відбору. Дослідниця слушно зауважує: «Для багатьох лексикографічних праць, створених у ХХ ст., характерні намагання описати не слова,

¹ Лексикографічний бюлетень : збірник наукових праць / відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ, 2022. Вип. 31. 242 с.

а поняття, позначені словами, а також тенденція до зайвої науковості, коли тлумачний словник набуває ознак довідника з певної галузі знань» (с. 10).

У розвідці *«Повернена лексика як ресурс для заміни вкраплені і кальок»* Є. Карпіловська запропонувала шляхи і способи повернення до активного вжитку слів, що до здобуття Україною незалежності перебували або й нині перебувають у пасивному словниковому запасі. Розвідка буде цікавою як науковцям, так і студентам-філологам, зокрема під час вивчення теми *«Активна і пасивна лексика української мови»*, адже сьогодні ми намагаємося повернути до життя низку українських слів, які зафіксовані в словниках початку ХХ ст., активізувати масив питомої лексики та «якомога повніше залучити уже наявні внутрішні номінаційні ресурси мови для виконання нових когнітивних і комунікативних завдань суспільного життя в Україні на початку ХХІ ст.» (с. 32).

Стаття *«Складні прикметники в сучасній українській літературній мові: орфографічний і лексикографічний аспекти»* З. Козиревої дасть змогу проілюструвати студентам як філологічних, так і нефілологічних спеціальностей динаміку орфографічних норм, зокрема розглянути особливості правопису складних прикметників. Уважаємо, що це питання є одним з найбільш суперечливих і актуальних ще й тому, що словники, якими послуговуються студенти, подають іншу норму, яка не відповідає чинному *«Українському правопису»* 2019 року, а це призводить до написання з помилками і спричиняє, як доречно наголошує дослідниця, *«розхитування правописних норм сучасної української літературної мови»* (с. 48).

Уміщені у цьому розділі статті постають актуальними, оскільки:

- висвітлюють сучасне бачення особливостей оказіонального словотворення в текстах електронних медій та соцмережах (*Л. Кислюк «Оказіональне словотворення як ресурс сучасної української комунікації»*);

- пропонують методіку опрацювання текстів сучасної перекладної літератури та шляхи наповнення реєстру й ілюстративної бази новітнього тлумачного словника активного типу (*Н. Сніжко «Сучасна перекладна література у складі тлумачного «Словника української мови активного типу»*);

- актуалізують питання живої мови як лінгвістичного джерела, зокрема для лексикографічного кодифікування узусу (*О. Тищенко «Варіантність заголовних одиниць у Звенигородській картотеці А.Ю. Кримського»*);

- показують історію розроблення в українській фразеографії теоретичних і практичних підходів до формування реєстру тлумачних фразеологічних словників, а також окреслюють особливості побудови дефініції в тлумачних фразеологічних словниках (*Т. Цимбалюк-Скопненко «Фразеографування в академічному тлумачному словникарстві: ідеї, реалізація, проблеми»*) тощо.

У другому розділі збірника подано цінні для лексикографів словникові матеріали, які:

- містять відомості про дієслівні керування, що зазнали ідеологічного тиску за радянської доби, оскільки відображали національну специфіку дієслівного керування в українській літературній мові (*Л. Колібаба, В. Фурса «Призабуті та утрачені керування дієслів (матеріали до другого видання «Словника дієслівного керування»»*);

- відображають тематичну групу *«Людина»* *«Українсько-польсько-англійського тематичного словника»*, доповнену синоніми як літературного стилю, так і розмовного, зокрема діалектизмами, вульгаризмами та застарілими словами, а також фразеологізмами і стійкими порівняннями (*І. Мирошніченко, І. Стогній «Тематична група «Людина» «Українсько-польсько-англійського тематичного словника» (словникові матеріали)»*);

- розкривають семантичне навантаження лексичних термінів на позначення таких аспектів життєдіяльності людини і суспільства, як *цінності* (зокрема й релігійні) та *норма* (*З. Козирева «Мовна норма як загальнонаціональна цінність (словникові матеріали)»*);

- описують мовні одиниці, передусім сталі сполучення слів, дібрані з текстів збірників статей, виступів, інтерв'ю, фейлетонів, памфлетів І.М. Дзюби (*І. Самойлова «Сталі сполучення слів у публіцистиці І.М. Дзюби (за матеріалами «Словника мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття»»*);

- подають лексикографічне опрацювання мови російсько-української війни на основі студіювання текстів різних стилів і жанрів провідних українських письменників (Василя Шкляра, Світлани Талан, Галини Вдовиченко, Міли Іванцової, Дари Корній, Сергія Жадана, Юлії Ілюхи тощо) й аналізують наповнення мовно-виражальної системи української ментальності символами волі, української

незалежності, боротьби українців за демократію і прогресивний розвиток людства (Н. Сніжко «*Номінативні засоби відображення російсько-української війни (словникові матеріали)*»);

– пропонують словникові статті лексичних одиниць, які використовує Г. Тютюнник в оповіданнях, новелах, повістях і творах для дітей, зокрема представлено розмовну і стилістично марковану лексику, слова з образним значенням, авторські фразеологічні одиниці та паремії (Л. Дідун «*Відображення ідіолекту Григора Тютюнника у «Словнику мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» (словникові матеріали)*»).

Уважаємо, що систематизовані авторами цього розділу словникові матеріали будуть корисними не тільки для дослідження динаміки мови і мовомислення українців, моделювання мовної та концептуальної картин світу, а й для укладання ідеографічних, загальнономовних тлумачних словників тощо. Подані матеріали можуть ефективно використовуватися як викладачами, так і студентами під час підготовки до лекційних і практичних занять з розділу «Лексикологія, фразеологія, лексикографія».

У третьому розділі збірника подано чотири рецензії, зокрема Є. Карпіловської на словник української поетичної мови харківської дослідниці О. Тележкіної «*Іменник в поетичній мові Василя Мисика: словник сполучуваності (на матеріалі збірки «Чорнотроп»)*» (2017 р.); З. Козирєвої на словник Ганни Дидик-Меуш і Олени Слободзяник «*Українські краєвиди ХVІ – ХVІІІ ст.: слово – текст – словник*» (2015); Л. Мовчун на «*Словник українських рим*» (укладач В. Краснопольський (2019 р.) та Ю. Цигвинцевої на «*Вебсловник жіночих назв української мови*» (укл. Олена Синчак) (2022 р.), які привертають увагу читачів до аналізованих видань, допомагають побачити їхню оригінальність, а також містять рекомендації щодо практичного застосування цих лексикографічних джерел.

У розділі «Хроніка» Л. Дідун скрупульозно описала знакову для мовознавців України і зарубіжжя Міжнародну наукову конференцію «*Лексикографічна парадигма ХХІ століття. До 100-ліття від дня народження доктора філологічних наук, професора Леоніда Сидоровича Паламарчука*», що була організована відділом лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. Зауважу, що ця онлайн-конференція об'єднала понад 70 учених-лексикографів з різних куточків світу та дала змогу гідно відзначити ювілей видатного лінгвіста, а ще – засвідчила надзвичайну працьовитість українських науковців, їхню силу духу і відданість справі, адже, попри повітряні тривоги, всі задекларовані в програмі доповіді були виголошені. Знаково, особливо в цей непростий військовий період, що за результатами роботи Міжнародної наукової конференції відділ лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України під орудою доктора філологічних наук, професора Є. Карпіловської підготував колективну монографію «*Лексикографічна парадигма ХХІ ст.: теорія і методологія*», а це вкотре викликає гордість за людей, які вболівають за справу свого життя і власним прикладом доводять, що все буде Україна!

Ю. Цигвинцева, у цьому ж розділі збірника, окреслила проблематику Міжнародного семінару «*Інструменти комп'ютерної лінгвістики та ефективні методики опрацювання природної української мови*», що відбувся в Єнському університеті імені Фрідріха Шиллера (Німеччина 5 грудня 2022 року), розкрила зміст виголошених доповідей.

У розділі «Ювілеї» І. Самойлова проаналізувала лексикографічну спадщину українського лінгвіста, лексиколога й лексикографа ХХ ст. Л.С. Паламарчука, пригадала етапи наукової діяльності відомого мовознавця, схарактеризувала основні аспекти опублікованого в 1987 році монографічного дослідження про українську лексикографію (с. 227–238).

Розділ «Сторінка пам'яті» приурочено кандидатів філологічних наук, професору Людмилі Олександрівні Симоненко (15.09.1936 р. – 19.09.2022 р.), що була відомим українським термінологом і термінографом, багаторічною завідувачкою сектору, а згодом відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України.

Цікавими і корисними для читачів будуть матеріали запропоновані О. Тищенко в розділі «*Лексикографічні консультації*», у якому йдеться про семантику й особливості вживання лексем *відбірний / відбірковий, опалювана / опалювальна (площа)*.

Уважаємо, що рецензований збірник наукових праць підготовлений на високому науковому рівні, має чітку і логічну структуру, відповідає вимогам до такого виду видань, а подані до друку статті є актуальними та висвітлюють питання, пов'язані з історією лексикографії, методикою й технологією укладання словників різних типів, аналізом українського словникарства, лексикологією тощо. Матеріали видання будуть корисними і цікавими не тільки науковцям і викладачам, а й аспірантам і студентам-філологам.